

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Endüstri devriminden sonra, küreselleşme kavramı ile birlikte hızlı bir bilgi iletişimine giren günümüz toplumları, büyük bir değişim ve gelişim sürecini yaşamaktadırlar. Bu değişim, toplumsal gelişmeye bağlı olarak bütün sistemleri etkilemekte ve sağlık sisteminde de konulara disiplinler arası işbirliği içinde yeniden bakmayı, güncel gelişmeleri dikkatle izlemeyi ve yeni kararlar üretmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu tez çalışması da, hastane yapılarına ilişkin planlama, programlama ve tasarlama süreçlerinin olası gelişimler ve bağlantılı değişimler çerçevesinde ilişkilendirilmesi konusundadır.

1.1 Problemin Tanımı

Hastaneler, üstlendikleri önemli sağlık görevleri nedeniyle, toplumu sağlıklı bir şekilde ayakta tutmak için sağlam, kullanışlı, gelişmelere açık, esnek, iyi organize edilmiş, değişebilir ve fonksiyonel planlamasıyla, büyüme yön ve yerleri belirlenmiş kalıcı tesisler olarak, en önemli ve çok yüksek maliyetli bina türleridir. Sağlık sisteminin odak noktasındaki hastaneler, sosyal değişimlerin ve buna bağlı gelişimlerin oluşturduğu yeni verilere göre, toplumun sağlık gereksinimlerine, uygun düzenlemelerle cevap vermek durumundadırlar.

Sağlık sistemi içinde, hastanelerin geleceğine bağlı karar verme eylemi olan planlama yaklaşımları, planlama kararları doğrultusunda yer alan ön planlama (ilk fizibilite etütleri) ile başlayan; programlama, tasarlama, uygulama ve kullanım evreleri ile süreci oluşturarak “Hastane Yaşam Süreci” içinde kullanım evresinin gelişimi kapsamında, devamlı bir planlama yaklaşımını sürekli kılmaktadır. Kamu ve özel kuruluşların oluşturduğu Genel Hastaneler, yoğun bir çalışma ve araştırma ile üretilmekte, alt - üst yapısı, donanım, personel ve diğer kullanıcılarıyla bitmiş bir bina olarak hizmete sunulmaktadır.

Ancak zamana bağlı gelişmeler, planlama aşamasında önceden dikkate alınmadığında nüfus artışı, tıbbi ve teknolojik gelişme, hızlı kentleşme ve endüstrileşmeden ve binaların yapısal eskimelerinden kaynaklı kullanım ve ihtiyaca yetememe sorunları hastanelerin, olumsuz etkilerini artan bir şekilde göstermektedir.

Genel olarak tüm hastaneler için geçerli olacak planlama, programlama ve tasarım kararları alınması, geleceğe ilişkin gelişim ve değişim gereklerinin göz önünde tutulmasını ve özellikle kullanıcı, işlev ve fiziki yapı arasında doğru ilişkilerin yaratılmasını zorunlu kılmaktadır. Günümüzde yaşanan hızlı, teknik ve sosyal gelişimler olumlu ve olumsuz yönde pek çok gelişime ve değişime neden olurken bu değişiklik yönelimlerinin kontrolünün yapılması, gün geçtikçe daha zorlaşmaktadır. Özellikle genel hastanelerin gelişimlerinin, planlama aşamasından itibaren olumlu değişimlere yol açabilecek biçimde öngörülmesi gereklidir. Bu, tüm dünyadaki genel hastanelerde gözlemlenen genel bir sorun olmaktadır. Bu sorunun gelecekte daha büyük olumsuzluklara neden olmasının önlenmesi için, bütüncül bir programlamaya gereksinim vardır.

Bu bağlamda, dünyanın birçok yerinde yaşanan gelişime bağlı değişimlerin olumlu veya olumsuz etkileri, K.K.T.C.'deki genel hastane için de geçerlidir. Bu, tezde bir “durum” olarak ele alınmış olan Lefkoşa Dr. Burhan Nalbantoğlu Devlet Hastanesi örneğinde de; yaşam biçimi, yaşam süresinin uzaması ile yaşlı nüfusun artması, sayısal nüfus artışları ile geçici turist ve yoğun öğrenci nüfusu, mevcut tesislerin eskimesi, kapasite ve donanım yetersizlikleri nedeniyle sağlık hizmetlerine olan talep karşılığında mevcut hastane tesisleri yetersiz kalmaktadır.

Genel hastanelerin planlama kararlarındaki en büyük sorun, ileriye yönelik kullanım kararlarının oluşturulmasında ortaya çıkmaktadır. Hastanelerin fonksiyonel, fiziksel ve kullanım yönünden eskimeleri; tıptaki hızlı ilerlemelere, toplum ve hasta ihtiyaçlarının çeşitlenerek farklılaşmalarına da bağlı kalmaktadır. Kullanım evresindeki değişiklikler için mekânsal kullanım alanlarındaki boyutsal ve işlevsel değerler, esneklik sınırlarına bağlı olarak organizasyonel değişim, büyüme ve ek binaların düzenlenmesindeki yapım ve kullanım evresindeki gelişmelere bağlı kararlarda da, önem kazanmaktadır.

Hastane kullanımında 10, 20, 30, 40 ve daha sonraki süreçte gerçekleşen değişim, yıkım ve yeni bina yapımı gibi gelişme ve büyümeye bağlı planlamalarla, 10'ar yıllık kademelerle gelişme kararlarının önceden belirlenmesi, en uygun yoldur (Wheeler, 1971). Bu yaklaşımda uzun vadeli planlama, planlama sınırlarına bağlı kademeli bina programlama çalışmaları da yapılmalı ve gelişme kararları bu çalışmalara bağlı olarak verilebilmelidir.

Bu açılardan, hızla artan sağlık ihtiyaçlarının mevcut kaynaklarla karşılanması arasındaki dengenin sağlanabilmesi için, sağlık sistemi içinde kapsamlı bir sağlık planlaması yaparak tesislerin zamanla değişen ihtiyaçlarının karşılanmasında bir planlamacı bakışıyla hastanelere bakmak ve sorunlarına çözüm aramak gerekmektedir. Özellikle mimari tasarım bağlamında bütüncül bir bakış ile geleceğe yönelik kontrollü gelişmeleri dikkate alacak bir programlama modeline ihtiyaç duyulmaktadır.

1.2 Çalışmanın Amacı

Yataklı tedavi kurumları sisteminin en önemli halkası olan “Genel Hastaneler”in planlanması, toplum sağlığı açısından oldukça önemlidir. Bu hastaneler; toplumun sağlık, sosyal, ekonomik, teknik ve kültürel yönlerinden, büyüklükleri ve işletme biçimleriyle, uzmanlık gerektiren bir yaklaşımla ve en kapsamlı biçimde planlanmalıdır. Sağlık hizmetinin yanında toplumun sosyal, eğitim, ekonomik ve kültürel özellikleri de, nüfus artışı ile birlikte ele alınmalıdır. Genel hastaneler koruyucu hekimlik, teşhis, tedavi ve yüksek bakım kapasiteleri yanında, meslek içi eğitim ve tıbbi araştırma faaliyetleriyle de, toplum sağlığına katkıda bulunmaktadır.

Bu çalışmada temel olarak “Genel Hastaneler”in plan ve programlanması kapsamında kullanım sürecinde gözlenen değişim ve gelişime bağlı olarak ortaya çıkan hastane ihtiyaç ve özelliklerinin analitik bir bakışla incelenmesi; seçilmiş hastane örneklerinde görülen zamana bağlı değişimlerin sınıflandırılması yoluyla planlama dilimleri halindeki bölümlerinin oluşturulması; neden ve sonuç ilişkilerinin saptanması aracılığı ile uzun vadeli hastane planlamalarının yapılabilmesi; betime dayalı analizler ve içerik analizlerinin yardımı ve seçilen örneklerin karşılaştırmaları; bu suretle elde edilen gelişim kategorilerinin örnek alınarak yeni yapılacak olan hastane planlamalarına yansıtılmasına yarayan bir model oluşturulması hedeflenmektedir. Bu nedenle, araştırma deseninde çeşitli betimsel analizler, içerik analizleri, karşılaştırmalı analizler ve durum çalışmaları yapılması suretiyle gelecek planlaması yaklaşımında bir hastanenin yaşam süreci içinde geçirdiği gelişim ve değişimlerinin saptanarak onar yıllık planlama kararlarının alınması, böylelikle hastanelerin kontrollü bir şekilde gelişmelerinin sağlanmasının olası olduğu

düşünülmektedir. Tez çalışmasının nihai amacı, tüm bu unsurları içeren “Bütüncül Programlama Modeli” nin oluşturulmasıdır.

Problem tanımında yer alan konulara ilişkin çözümlerin bulunması, bu modelin oluşturulması ile paraleldir ve bu bağlamda söz konusu tez çalışmasının amaçları aşağıda belirtilmiştir. Şöyle ki;

- Genel hastanelerin planlanması ile sağlık sistemi içindeki yeri ve öneminin kavranması,
- Hastane planlama kararlarında nüfus artışı, sağlık ihtiyaçlarının değişimi, tıp tekniğindeki ilerlemelere bağlı teşhis, tedavi ve bakım yöntemlerine göre tıp hizmeti gelişiminin araştırılması,
- Uzun vadeli planlama ile kullanımda ortaya çıkabilecek kullanıcı ihtiyaçlarının belirlenmesi,
- Programlama çerçevesinde gelişme karar alternatiflerinin fizibilite raporları ile önceden belirlenmesi,
- İstatistiki bilgilere dayalı bilimsel çalışmalarla, planlama metodolojisi içinde uzun vadeli planlama sorunları incelenerek bu planlama sonuçlarından yararlanılması,
- Hastane yerinin seçim kararının hem bugünkü hem de gelecekteki kullanımlara yer, büyüklük, konum ve alt - üst yapı olanaklarıyla uyum göstermesi faktörünün göz önünde bulundurulması,
- Gelişirken değişme sorunlarına yeni yer kazanımları veya mevcudun ıslahı ile çözüm aranması,
- Hastane tipolojileri içinde eksen üzerinde gelişmeye dayalı programlanan genel hastanelerin gelecekteki değişimlerinin bütüncül program girdisi olarak kullanılması.

Bu amaçlara ulaşmak için yapılan çalışmada, şu araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

- i.** Araştırma için ilişkili dokümantasyon nasıl elde edilebilir?
- ii.** Dokümantasyon analizleri nasıl yapılacaktır?
- iii.** Hastane kullanımında değişimler ve hastanelerin büyüme gereksinimi, örnekler üzerinden değerlendirilebilir mi?
- iv.** Hastanelerde yenileme ve büyüme amacıyla yapılan değişmelerin bina programına

etkileri nelerdir?

- v. Hastane tipolojisi okumalarından yola çıkarak gelişim ve değişimlere uygun yönelimler elde edilebilir mi?
- vi. Genel hastanelerin organizasyonu ve bölümlenmeleri mekânsal özellikler, kullanıcı istekleri, işlevsel gereklilikler, tip şemalar ile ilişkilendirilebilir mi?
- vii. Planlamaya bağlı kullanım kararları açısından Lefkoşa Dr. Burhan Nalbantoğlu Devlet Hastanesi tekil örneği, hedeflenen bütüncül modele ait olduğu tipoloji bağlamında nasıl girdi sağlayabilir?
- viii. Alternatifli, esnek ve planlama esaslarına uygun düzenleme ve yeni işlevlendirmeler için uygun değerlerde tasarım, düzenleme ve planlama nasıl kurgulanabilir?

Bu soruların yanıtlanması için tasarlanan araştırma yöntemi, hastanelerin uzun vadeli planlama çalışmalarında, gelecekte ortaya çıkabilecek büyüme, değişim ve yenileme ihtiyaçlarının önceden, etaplı planlama - programlama olanaklarını verecektir.

1.3 Araştırmanın Önemi

Genel hastanelerin verimli bir şekilde topluma hizmet verebilmeleri için planlama süreci içinde ve uzman ekiplerce, uzun vadeli planlama yaklaşımlarında da bulunmak gerekmektedir. Bu amaçla, hastanelerin kullanım aşamalarının uzun vadeli planlama kapsamında incelenerek, gelişmeye bağlı değişimlerin büyüme ve yeni tesislerin kullanım planlaması açısından da araştırılması önemlidir.

Bu tür hastanelerde, sürekliliği olmayan önlemlerle sorunların çözülmesi olanağı yoktur. Doğru planlanmamış ve gereğince programlanmamış hastaneler, kısa süre içinde bu eksikliklerinden ötürü güncel sağlık ihtiyaçlarına cevap verememekte, düzensiz büyüme ve gelişmelerle atıl kapasite yaratarak, kullanım yetersizlikleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Bu ve benzeri sorunları en aza indirmek veya ortadan kaldırmak için, planlanan hastanelerin uzun süreli kullanımı, kapasite artışı, modernizasyon ve yenilemelerinde, organizasyon değişimlerinde çeşitlenen istek ve kullanıcı ihtiyaçlarının sonucundaki mekânsal, fiziksel ve organizasyonel değişim, gelişim ve büyümelerinin, bir planlama

yaklaşımıyla önceden belirlenmesi gerekmektedir. Planlama yaklaşımı ile sorunlara çözüm bulma ise, hastanelerin gelecek için planlamalarında kısa, orta, uzun ve çok uzun vadelere ilişkin tasarlama ilkeleri belirlenmesi ile sağlanabilir.

1.4 Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu tez çalışması, hastanelerde kullanım sürecindeki zamana bağlı gelişim ve değişimlere göre planlama; hastanelerde yenileme ve büyüme amacıyla yapılan değişimlerin bina programına etkileri; hastane tipolojileri bağlamında örneklerin incelenmesi; planlamaya bağlı kullanım kararları açısından Lefkoşa Dr. Burhan Nalbantoğlu Devlet Hastanesini bir “durum çalışması” olarak ele alınması konularıyla sınırlıdır. İlişkin dokümanların elde edilmesinde çeşitli zorluklar ile karşılaşıldığı için bulgular kısmında sunulan veriler, araştırmanın evresini oluşturmaktadır. Araştırma yaklaşımı, kuram oluşturma ve durum çalışması kapsamındaki içerik analizleri, betimsel analizler ve karşılaştırma analizleri çerçevesinde var olan materyal ile eksen etrafında büyümeye uygun hastane gelişim tipolojisinin gelecekteki değişimlerine ilişkin bir çerçevede çalışılmaktadır. Durum çalışması ve yapılan tüm analizler, modelin oluşturulmasında alt yapı olarak kullanılmışlardır. Genelleme yapılmamakta, model içinde programlama rehber önerileri sunulmaktadır. Özellikle Cowan (1965), Rosenfield (1969), Wheeler (1971), Arcan (1983), Tezel (1985), Türker (1996), ve Vittori (2007)’nin sağlık yapıları ve gelişime bağlı değişim analizleri, bu çalışmadaki analizlerin girdisi olarak kullanılmıştır.

1.5 Araştırmanın Yöntemi

Hastane planlamasındaki süreç açılımlarının kurgulanması için hazırlanan bu model çalışması planlama, süreç aşamaları ve bileşenleri bağlamında elde edilen dokümanların detaylı biçimde betimsel analizleri ve içerik analizlerinin yapılmasını gerektirir. Bu da, her evrenin kademelendirilerek kendi içindeki teknik esaslara göre incelenmesi anlamına gelmektedir. Bu anlamda tezin araştırma deseni ise, yöntemsel olarak hem nitel hem de nicel araştırma tekniklerini barındıran “karma” araştırma yaklaşımı ile kurgulanmıştır. Ancak yine de nitel araştırma tekniklerinin çok daha yoğun kullanımı, sayısal tekniklere göre daha belirgin şekilde sistemleştirilmiş olması söz konusudur. Bu araştırma teknikleri; dokümantasyonun elde edilmesi, dokümanların betimsel analizlerinin, içerik analizlerinin

ve gerekli olan konu başlıklarına ilişkin olarak karşılaştırmalı çözümlenmelerin yapılması, analizlerin sınıflandırılması ile toplanan verilerin sunulması ve yorumlanmasını olanaklı kılan her türlü işlem ve materyal tasarımını içermektedir.

Araştırmanın nihai amacının hastanelerdeki gelişmeye dayalı büyümelere ilişkin bir planlama modeli elde etmek olduğu için, tüm araştırma süreci, yöntemsel olarak bu model için gereken altyapıyı oluşturmak temelinde yapılandırılmıştır. Esas olarak kuram oluşturma çabalarında yer alan veri analizleri, çoklukla nitel araştırma karakterine sahiptir, ancak kullanılan materyal ve dokümantasyon genellikle nicel araştırmalar sonucu sunulmuş verileri içerdiğinden, her iki yaklaşımın araştırma deseninde iç içe sergilendiği bir yapılanma görülmektedir.

Karma yöntem araştırmacıya çeşitli teknik, işlem ve süreç tasarımı olanakları sağlar. Bu bağlamda tezde birbiri ile ilişkili ama aynı zamanda farklı eş süreçler ve araştırma alanları çalışılmıştır. 3. Bölüm’de Metodoloji başlığı altında detaylı olarak sunulan bu yöntem tasarımının ana unsuru, dört temel evrenin araştırma desenin oluşturması konusudur. Bu eş zamanlı evreler, hastanelerde kullanım sürecindeki zamana bağlı gelişim ve değişimlere göre planlama konusunda elde edilmiş dokümantasyonun içerik analizi; yenileme ve büyüme amacıyla yapılan değişmelerin bina programına etkilerine ilişkin elde edilmiş dokümanların içerik analizi; hastane tipolojilerinin sunulması ve geleceğe ilişkin ilke kararları örüntüsüne ilişkin analizler yapılması ve son olarak planlamaya bağlı kullanım kararları açısından Lefkoşa Dr. Burhan Nalbantoğlu Devlet Hastanesi’ni bir “durum çalışması” olarak ele alınmasını kapsamaktadır.

İlk üç evrede yapılan dokümanın incelenmesi süreci Forster’in (1994) çalışmalarını aktaran Yıldırım ve Şimşek’in de vurguladığı gibi (2000), genel olarak beş aşamada gerçekleştirilmiştir Bunlar (1) dokümanlara ulaşma, (2) orijinalliğin kontrol edilmesi (3) dokümanların anlaşılması (4) verinin analiz edilmesi ve (5) verinin kullanılması aşamalarıdır. Bu evrelerde kuram oluşturma amaçlı analizlerin yapılmış olduğu söylenebilir. Ayrıca bu süreçte planlama, programlama, tasarlama, kullanma ve gelişim-değişimler göz önünde tutularak, planlama çerçevesinde “kategori”, “parametre” ve “teknik esaslar” bakımından seçilmiş hastane örnekleri de incelenmiştir.

Dördüncü evre ise, tek başına bir durum çalışması niteliğindedir. Bu durum çalışmasında K.K.T.C.'nin en büyük devlet hastanesinin planlama kararları, kullanım sürecindeki gelişim ve değişimleri ile şu anki durumu incelenmiştir. Elde edilen veriler diğer üç evredeki betimsel ve içerik analizleri ile bütünleştirilerek bir model elde edilmiştir.

1.6. Tezin İçeriği

Tezin içeriği ve konu başlıkları ile ilgili özet bilgiler, aşağıda verilmiştir.

1. Bölüm'de; problemin tanımı, çalışmanın amacı ve araştırmanın önemi, sınırlılıkları ve yöntemi,
2. Bölüm'de; “kuramsal çerçeve” ana başlığı altında, sağlık sistemi ve kapsamı, sağlık planlaması kavramları, hastane planlaması ile ilgili kavramlar, hastane programlama ve tasarımı ile ilgili kavramlar ve ilişkin literatür,
3. Bölüm'de; “metodoloji” ana başlığı altında, çalışma metodolojisi ile birlikte metodolojik süreç ve bağlam, metodolojik yaklaşımın planlamaya ilişkin analitik çerçevesi, metodolojik süreçteki evrelerin bileşenleri, model bileşenlerinin bütüncül bir anlayışla entegrasyonu ve bütüncül programlama modeli,
4. Bölüm'de; “bulgular” ana başlığı altında, sağlık kuruluşlarının tipolojileri ve sınıflandırılmaları, hastane türleri, hastane bölümleri, hastanelerde büyüme kavramları, esneklik, büyüebilme, gelişme, büyüme-gelişme ve yenilemeye ilişkin örneklemeler, Lefkoşa Dr. Burhan Nalbantoğlu Devlet Hastanesi'nin tüm yönleriyle incelenmesi, tarihçesi, yaşadığı gelişim-değişim ve büyümeler,
5. Bölüm'de, toplanan tüm verilerin değerlendirilmesi ve genel hastaneler için bütüncül planlama-programlama modelinin oluşturulması, modelin açıklanması, modelin Lefkoşa Dr. Burhan Nalbantoğlu Devlet Hastanesi'ne uyarlanması ve bu modelin açılımı,
6. Bölüm'de ise, bu kapsamdaki bir çalışmanın sonuçları ve önerileri konu edilmektedir.